

BİR AĞABEYİN AVRUPA SEYAHATI

KÜRŞAD EMRE ÖĞRETMEK

2001

ÖNSÖZ

Bir Ağabeyin Avrupa Seyahati aslında, bir ulusun batıya doğru bin yıllardır yaptığı hareketi kısaca anlatmaktadır. Bu çalışmanın merkezinde, Türklüğün batıya yaklaşımı durmaktadır ancak özellikle son aşamada bu yaklaşım Avrupa Birliği üzerinden şekillendiği için batıyı temsilen Avrupa kelimesi kullanılmış ve Avrupa Birliği ilişkileri ve yakın geleceği üzerinde daha fazla durulmuştur. Türkiye'nin Avrupa ile sürdüreceği ilişkilerin rengi yakın gelecekte batı ile gelişecek iş ve ilişkileri birebir yansıtacaktır.

Çalışma için bilgi ve materyal edinirken, ülkemiz aydınları ve akademisyenleri tarafından yapılan değerlendirmelerin yeterli olmadığı, daha doğrusu kimsenin bam teline basmadığı düşüncesine kapıldım. Bu nedenle çalışmayı sistematik bir yazı olmaktan uzaklaştırıp, konu hakkındaki bilgi, birikim ve düşüncelerimi yalın bir şekilde yazıya yansıtmayı tercih ettim.

İnşallah ülkemiz, burada yazılı hatalardan bir an önce döner ve doğru adımları beklemeden atıp, tarih sahnesindeki etken oyunculuğuna geri döner.

BİR AĞABEYİN AVRUPA SEYAHATI

BATI SEYAHATİNİN BAŞLANGICI

Türkler Asya'nın çölleşmesiyle birlikte başladılar seyahate. Sürekli batı yönünde ilerleyiş; önceleri kıtlığa düşmeden, rahatça yaşayabilecekleri yerleşim yerleri bulmaktı amaç. Daha sonra gittikleri yerlerde güçlendiler, birçok devlet(çik) kuruldu. Osmanlı'ya kadar ana sorun yerleşim yeri idi; bir çok savaş, çatışma ve ilerleme olduysa da bunlar deyim yerindeyse "karın tokluğuna"ydı.

Anadolu Selçuklularla düşünceler yavaş yavaş değişmeye başladı. Ardından, Osmanlı, köklü geleneği ve güçlü politikasıyla tarih sahnesine çıktı: CİHAN İMPARATORLUĞU, CİHAD ve HÜKMETME. Özellikle kendinden batıda kalanlara karşı. Timur, Yıldırım Bayezid'i 1402'de Ankara Savaşında bozguna uğratarak devletini parçaladığında, Balkan eyaletlerini yenik hükümdarın oğullarının elinde bıraktı. Böylelikle Timur, Osmanlı Devleti'ni var oluş hakkı kafirlere karşı mücadelede yatan

politik bir kuruluş olarak tanımlamış oluyordu.¹ Doğu Türkleri dahi batıdaki kuzenlerini bu hedefe sevk ediyordu.

1699'a kadar bu politika sürdü; Karlofça, artık her şeyin değiştiğinin resmi belgesiydi. Türklerin arayışı ve yönü yine batıya dönüktü; ancak bu sefer amaç hükmetme değildi. Yeni dönem: batı gibi kurumlar oturtma, batı gibi güçlü olmaya çalışılmanın dönemi idi. Birçok reform denemesi olup, köprülerin altından bir hayli su aktıktan sonra düşünceler yine değişti. Yeni zihni yapının başlangıcı 19. yüzyıldı. 1876'da meşrutiyetin ilanı ve çok geçmeden ortadan kaldırılması yeni dönemi 30 yıl geciktirse de batıya doğru hareket yılmadı ve 1908 Meşrutiyetiyle, yaşanan son safhasını ilan etti. Artık o da bir batılı gibi yaşamak, düşünmek istiyordu, kendini batıdan sayıyordu, saymak istiyordu. Türklerin "Batı Hamlesi" ni aşağıdaki 4 ana safha altında incelemek, düşüncelerin

¹ Suraiya Faroghi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 38

sınıflandırılması ve daha iyi betimlenmesi açısından yararlı olacak kanısındayım. Kısaca:

(1) 375-1364: Yerleşim yeri bulmak için batı hamlesi

(2) 1364-1699: Batıya hükmetmek için batı hamlesi

(3) 1699-1908: Batı gibi olabilmek için batı hamlesi

(4) 1908-: Batılı olmak için batı hamlesi, İlk safhanın sonraki üç safhadan en önemli farkı; bu safhadaki olayların içerisinde batı faktörünün az oluşudur. Sonraki üç safhada, batı bir etkidir. İlk safha batıya karşı bir hareketten çok, kendi içinde gelişen batıyı fazla dikkate almayan bir harekettir. Amaç öncelikle kendi ihtiyaçlarının üstesinden gelmektir. "Önce ben"dir.

Buna karşılık son safha ise tam tersi bir özellik taşımaktadır. Son safhada batı odak merkezi yapılmış ve hareketin öznesi - Türkiye- her iki kefesinde de batıyı

tartmaktadır. "Önce batı"dır.

Ayrıca üçüncü safha ile dördüncü safhanın ayrılma nedeni, her iki başlık altında ilk bakışta görülmeyen; batı gibi olabilmek ile batılı olabilmek isteği arasındaki farktır. Batılı olabilmek isteği, bugün Türkiye - Avrupa diyalogunu belirleyen davranışların temelini oluşturan düşüncedir.

AVRUPA SEYAHATİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

1684'te Papalık "Mukaddes Liga"yı teşkil etti. 1686'da Rusya da bu Liga'ya katıldı. 1699, seyahatin başlangıç tarihidir. Batılılaşma çabalarının tohumları, imparatorluğun toprak yitirmeye başladığı zamanlarda atılmıştır. 1699 Karlofça ve 1728 Pasarofça Antlaşmaları yalnızca imparatorluğun gerileme döneminin değil, aynı zamanda batılılaşma çabalarının başlangıcını da belirler.² Daha önce de batıya yönelme vardı ancak bu tarihten

² Emre Kongar, Yirmibirinci Yüzyılda Türkiye, 2001, s.64

sonra tüm hatlarıyla, Avrupa ölçeğe alındı.

18. yüzyıl Osmanlı ülkesinde geri kalmışlığın bilincine varıldığı dönemdir. Avrupa savaş tekniği kadar sanayinin üstünlüğü de anlaşılmış ve bir ıslahat eğilimi uyanmıştır.³

3. Ahmet zamanında (1703 - 1730) Avrupa'ya ilk geçici elçilikler gönderildi. Matbaa kuruldu, Klasik Osmanlı Mimarisi bırakılıp barokko ve gotik tarzda Avrupai eserler yapıldı. Avrupa gibi disiplinli ordulara sahip olabilmek için, 3. Selim'e kadar Avrupa'dan eğitimci subaylar getirildi. 3. Selim (1789 - 1807) Nizam-ı Cedit yeniliklerini gerçekleştirdi. Avrupa'ya ilk daimi elçilik açıldı. Yeni orduya kırmızı ceket, pantolon, fes giydirildi. Tüm bu gelişmeler, daha çok askeri alanda olsa da Avrupa'ya yeni bakış tarzının açılarının ortaya çıkarmaktadır. Örneğin kırmızı ceket ve pantolon, Avrupa eğilimlerin askeri düşüncelerden başka, diğer bazı alanlara

³ İlber Ortaylı, Türk İdare Tarihi, 1979, s.249

da sıçradığını gösterir. 1807'de asker (ulemanın da desteğiyle) darbeye 3. Selim'i tahttan indirdi. 2. Mahmut tahta geçti (1808). 1837'de Meclis-i Ahkam-ı Adliyye adıyla, Avrupa örneğine göre nezaretler kuruldu. Nizib muharebesi ile dış devletlerin desteğine muhtaç olan Osmanlı Devleti, bir dizi ticaret anlaşmasıyla, Avrupa ekonomisi ve siyasetiyle daha fazla bütünleşmekteydi.⁴ İngiltere ile 1838'de ticaret anlaşması yapıldı. 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayun'u ilan edildi ve laikliğe doğru ilk adımlar atıldı.

1840'ta ceza kanunu hazırlandı. 1850'de Fransız Ticaret Kanunu ülkeye adapte edildi. 1856 Paris Antlaşması ile imparatorluk "Avrupa Konseri"ne kabul edildi. 1872'de Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye denen ve Avrupa hukuk sistemi ile İslam hukuku hükümlerini telife çalışan bir eser 8 kitap halinde tamamlandı.⁵

⁴ Ortaylı, a.g.e.,s.265

⁵ Ortaylı, a.g.e.,s.275

1876'da Kanun-i Esasi kabul edildi. Bu anayasa bir İslam ülkesinde ilk kez laik devlet düzeninin temellerini atan belgedir. 1876 Anayasası, Belçika Anayasası esas olmak üzere bir Avrupa anayasaları karması olarak hazırlanmıştır.⁶ 1. Abdülhamid 1878'de meclisi dağıttı. 1908'de bazı değişikliklerle anayasa tekrar yürürlüğe konuldu. 31 Mart'ta İstanbul'da çıkan ayaklanmayı Selanik'ten gelen ordu bastırdı. Ardından darbeyeyle 2. Abdülhamid'i tahttan indirdi.

1920'de Millet Meclisi açıldı. Ardından dünyayı kasıp kavuran emperyalizm hadisesi beklemediği bir engele takıldı. Kimsenin durduramadığı bu batı kasırgasını yine Anadolu toprağının insanı bir esinti haline getirdi. Batı birçok bölgeyi hegemonyası altına almasına rağmen, hasta adam dediği Osmanlı'nın subaylarına ve insanına bir kez daha boyun eğiyordu. İstemeye istemeye Mudanya ve Lozan'ın altına imzasını attı. Tek bir ülke

⁶ Ortaylı, a.g.e.,s.287

bunu başarabilmişti; üstelik sadece bununla yetinmeyip diğer güçsüzlere de bir dayanak, bir örnek olmuştu. Avrupa bunu kolay hazmedemezdi...

23 Nisan 1923'te yeni meclis açıldı. Hedef çizilmişti: "Muasır medeniyet seviyesi" Avrupalı olabilmek için çalışmalar hızlandırıldı, kısa sürede bir dizi bütünleşme inkılabı yapıldı. Kasım 1922 saltanat kaldırıldı; Ekim 1923 cumhuriyet ilan edildi; Mart 1924 halifelik kaldırıldı; Kasım 1925 şapka kanunu çıkarıldı; Kasım 1925 tekke ve zaviyeler kapatıldı; Aralık 1925 miladi takvime geçildi; Şubat 1926 medeni kanun kabul edildi. İtalya'dan ceza; Almanya'dan borçlar hukuku alındı; Kasım 1928, latin harflerinin kabulü; aynı yıl anayasadan devletin dinini belirten ibare kaldırıldı; 1931'de ölçü ve tartı birimlerinde Avrupa standartları kabul edildi; 1935'te hafta tatili cumadan pazara alındı; 1937'de anayasaya laiklik ilkesi konuldu...

1945'te Birleşmiş Milletler kuruldu, Türkiye aynı yıl üye oldu. 1949'da NATO kuruldu, Türkiye'nin üyeliği 1952'de

gerçekleştirdi. Ayrıca Türkiye 1949'da Avrupa Konseyi kurucu üyesi oldu. (Savaşın izlerini silmek isteyen Avrupa'da daha Avrupalılık bilinci yokken, Türkiye böyle bir oluşumda kurucu üyeler arasında yer almıştır). Temmuz 1959'da Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik başvurusunda bulundu. 1960'ta asker darbeyle Menderes'i başbakanlıktan indirdi. Aralık 1964'te Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. (1971'de askerinin siyasete darbesi geldi) 1973'te Katma Protokolle geçiş dönemi başladı. Aralık 1976'da tek taraflı, Eylül 1979'da karşılıklı anlaşma ile yükümlülükler 5 yıl süreyle donduruldu. 1980'de tam üyelik başvurusunun yapılacağı açıklandı ancak hükümetin istifasıyla bu niyet askıda kaldı. (1980'de asker yine darbe yaptı.) İlişkiler 6 yıl donduruldu. Nisan 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunuldu. Aralık 1989'da Avrupa Topluluğundan bir raporla bu başvuruya ret cevabı geldi.⁷ Ardından Ocak

⁷ Türkiye'nin Katılma Başvurusu Üzerine Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun Raporu, Ataum Yayınları, 1990

1996'da Avrupa Birliği üyesi olmadan gümrük birliğine girildi.⁸ Gümrük birliğine girilirken alınan, "Ortaklık Konseyi Kararları" ile Türkiye kendini karşılıksız bir vesayet altına soktu. 1999'da Lüksemburg Zirvesi Avrupa'nın Türkiye'ye bakışını açıkça ortaya koydu. "Türkiye'nin daha çok uğraşması gerekir"

Türkiye 1699'dan itibaren geçen bu üç asırlık dönemde Avrupa'da kendini kabul ettirmeye çalıştı. Ancak görünen o ki arpa boyu kadar yol gidilememiş ya da Avrupa'nın düşüncesinde ufak bir değişiklik dahi yok. Cumhuriyetle birlikte bu konuda hummalı bir çalışmaya girişilmesine rağmen; Türkiye; hukukuyla, yönetim anlayışıyla, bilimiyle, tıp diliyle, eğitim kurumlarıyla, sporuyla vs. her alanda Avrupa'nın içindedir, Avrupa ile yarışmaktadır. Bunca azme karşılık Avrupa yine haykırıyor : Sen Avrupalı değilsin!

1920'lerden itibaren her alanda

⁸ TES-İŞ, Gümrük Birliğine Girerken Türkiye, Ankara 1995

yapılan radikal inkılaplar Türkiye'de büyük bir kimlik bunalımına yol açtı. Devlet, resmi kanunları ve kurumlarıyla batılı; anlayışı, yaşayışı ve kültürüyle doğulu olan melez bir ülke yarattı. Bu özelliği dolayısı ile ülke insanı, iki cami arasında binamaz olarak ne yöne gideceğini şaşırıldı. Ne yeni çeşit kurumlar oluşturulabildi ne de kültürler yaşayabildi. Bu nedenle Türkiye , siyasi, iktisadi, hukuki, sosyal vs. her alanda geri kaldı. Bu gerilik ve karmaşa içerisinde fırsatlar elden kaçırıldı, hiçbir oluşumda dönüş tutturulamadı, katılmak istenen yerlerde ise, istediğini net olarak ortaya koyamadan reddedildi. Avrupa Birliği ise bu reddedilişin en somut görüntüsünü aldı. Türkiye'nin uluslar arası arenada sürekli mağlup olmasının temelinde bu melezlik, yani (önce kendi içinde) bütünleşememe yatmaktadır.

GLOBALLEŞME Mİ, İLKELLEŞME Mİ ?

Nedir Avrupa'yı birlik olmaya iten sebepler? Bu konuda birçok düşünce ortaya atıldı... Dünya gerçekten global bir boyuta giden viraja mı girdi, yoksa tam tersi bir

durum mu söz konusu? Sanırım bu konuda aşağıda yazılanlar ilk kez bu makalede dile getiriliyor.

Dünya gerçekten sınırsız bir köye mi dönüşüyor yoksa; aksine, kabaran çağdaş milliyetçi duygularla daha da kesin sınırlar mı çiziliyor? Genel kanı birincisinden yana ama ben ikincisini savunuyorum; kanımca dünyadaki sınırlar daha da derinleşiyor ve hatta bir klanlaşma süreci içinde hareket ediliyor. Ama bilinçli-ama bilinçsiz...

Diğer oluşumlara değinmeden bu olguyu, Avrupa devletleri üzerinden açıklamaya çalışacağım. Avrupa acaba sadece ekonomik sebeplerle mi bir araya gelmeye çalışıyor, ülkeleri tek olarak ekonomileri ihtiyaca cevap vermediğinden mi tüm bu süreçleri gerçekleştirmek istiyor? Hayır, tam aksine; eğer ekonomik açıdan güçlenilmek istense ve daha çok refah hedeflenseydi iktisadi sistemleri kapitalist ilkelere uyum gösteren bu ülkeler (özellikle 4 büyükler) birleşerek bazı haklarından mahrum olmak yerine güçlünün güçsüz olan karşısındaki avantajından faydalanıp

ekonomilerini daha da yüksek bir düzeye çıkarmakta zorluk çekmezlerdi. Çıkış noktası savaşın izlerini silmekse eğer, hak getire : savaşın izlerini silmek için bu kadar alım balım olmaya ne gerek var. Tabii ki birleşme, tek para, tek pazar vs. gibi isteklerin arkasında ekonomik ve diğer söylenegelen sebepler de var. Ancak bunlarda ayrı bir sebep var ki ifade şekliyle burada ilk kez dile getirilecek; hepsinden farklı bir yapıya sahip. Bu sebep yukarıda belirttiğim klanlaşma güdüsü ve sınırların bu şekilde çizilmesi.

Ortak pazar, ortak para, ortak vatandaşlık ve ortak bir dil. Aynı dil ailesinden gelen Avrupa dilleri, aynı din etrafında birleşiyor. Dilin aynı kökten gelmesi demek soyun da aynı tabandan gelmesi demektir. Etnik kökenleri aynı olan devletlerin birleşip daha geniş bir sınır çizmesini izliyoruz. Bu bir globalleşme politikası veya geleceğe dönük küreselleşme hareketi değil, geçmişe yönelik olarak bir çekirdeği tekrar bir araya getirme ve aynı kabileye üye olma

hareketidir.

Avrupa tekrar ilkel haline dönüyor: teknik gelişmişliğini bozmadan ve daha kalabalık olarak.

Çizilen sınırlar (ya da çizilmesi planlanan) ise; sınırsız bir köyden çok, kati sınırları olan bir köyü işaret ediyor.

İşte Türkiye ile olan ilişkilerin odak noktası tam burası. Aynı dilden değilsin, aynı ırk veya aynı dinden hiç değil; yıllarca onun ırkı ve dini karşısında birçok savaş vermiş, ona birçok acı çektirmişsin ve kalkıp sonunda "Ben de sizdenim ya da artık ben değiştim beni de aranızda alın." diyorsun. Tabii ki alınmazsın! Ortak bir paydan yok, paylaşımların sıfır, üstelik de kalabalıksın ve az gelişmişsin, kendi karnını bile doyuramıyorsun. Bunca acı çektirdiğin birinin çalışıp seni doyurmasını bekleyemezsin, kimse de beklemez, beklersen de boşuna. Bu şartlar altında bırakın orta çapta sanayisi olan Avrupa ülkelerini, Kıbrıs Rum'un veya savaş suçlusu ilan edilen Sırbistan'ın bile

Türkiye'den önce üye olma şansı var. Her ne kadar hata yapmışsa da sonuçta o klanın üyesi, bir kardeş, bir çocuk ve affedilebilir, kendine gelmesi için yardım da edilebilir. Ancak Türkiye site dışından, sitenin duvarlarını yıkmasıyla hatırlanıyor, neden buna gerek görülsün ki! Çok gelişmiş olursan ve siteye kabul edilmeden senden çok diğerlerine fayda getirecekse; yani aynı ırk, din, dil ayrılığının tarihte yaptırdığı etkileri silebileceksen; yani paranla daha önce çektiğin acıları satın alabileceksen; ancak böyle bir halde kabul edilirsin.

Roma Antlaşmasına göre Avrupa'da toprağı olan her ülke Avrupa Topluluğuna üye olabilir. Bir başka deyişle; resmi prosedüre göre, demokrasiyle yönetilen her Avrupa ülkesi bu topluluğa girebilir. Yunanistan'ın Avrupa'da toprağı var ve demokrasiye döner dönmez birliğe kabul edildi. (Yunanistan'da demokrasinin güçlenmesini hızlandırmak ve kurumsallaşmasını sağlamak.) Türkiye'nin de Avrupa'da toprağı var ancak Yunanistan için alınma sebebi olan unsur, Türkiye için

alınmama sebebi olarak gösteriliyor. (Periyodik aralıklarla gerçekleşen askeri darbeler, demokrasiyi sekteye uğratmaktadır.) Türkiye'nin Avrupa ülkesi olarak ne derecede kabul gördüğü ise ayrı bir nokta. Buradan çıkan tek sonuç; demokrasiyle yönetilen Avrupa ülkesi olmanın yeterli olmadığı, ayrıca bazı özel bağların olması gerektiğidir.

1989 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna cevap raporu hazırlayan komisyon başkanı J. Delors'un " Avrupalılığın kökeninde Hıristiyanlık yatar" şeklindeki açıklaması bu konuda en cesur açıklamalardandır. Hiç kimse bu açıklamayı duyduktan sonra Avrupa'nın bir çekirdek klan olma arzusunda olduğunu inkar edemez.

Yine de tatmin olmayanlar Amsterdam Antlaşması'nın " deniz aşırı ülke ve topraklar" bölümü görüşmelerinin açış konuşmasına baksınlar. Paragraflardan birkaçı şu şekildedir:

>Avrupa kıtasının bölünmüşlüğü'nün

sona ermesinin tarihi önemini ve geleceğin Avrupa mimarisi için sağlam temeller oluşturmanın gereğini HATIRLATARAK,

Tarihlerine, kültürlerine ve geleneklerine saygı içinde halkları arasında dayanışmayı derinleştirmeyi ARZULAYARAK,

Ekonomilerini güçlendirmeye ve bütünlüklerini sağlamaya ve bu antlaşma hükümleri uyarınca tek ve istikrarlı bir parayı içerecek ekonomik ve parasal bir birlik kurmaya KARARLI OLARAK,

Ülkelerin uyruklarına ortak bir vatandaşlık tesis etmeye KARARLI OLARAK,

Avrupa'da ve dünyada barışı, güvenliği ve ilerlemeyi desteklemek için Avrupa kimliğini ve bağımsızlığını güçlendirecek şekilde ... KARARLI OLARAK,

Avrupa halkları arasında daha sıkı ve kesintisiz bir birlik yaratacak olan ... KARARLI OLARAK,

Bir Avrupa Birliği kurmaya KARAR VERMİŐLER ve bu amaçla...⁹

Tüm bunlar ileri sürdüğüm yeniden kabile olma tezlerini desteklemektedir. Avrupa için bölünmüşlüğün sona ermesi tarihi bir önemdedir, kültür ve geleneklerin dayanışmayla derinleştirilmesi ayrı bir önemdedir. Hepsi köken olarak Yunan kültürünü benimsemiyor mu? Tek para olgusu, tarih boyunca ortak özellikler etrafında bütünleşmiş ülkeler için geçerlidir, uyukları kaldırıp ortak vatandaşlık getirmeden de pekala ekonomik hedefler gerçekleştirilebilir. Açış konuşmasından anlaşılacağı üzere, sadece uyuk getirilmesi de yeterli görülmemekte bu kimliğin dünya üzerinde güçlendirilmesi de hedef olarak saptanmaktadır ve birliğin kurulmasına bu şekilde karar vermektedirler.

Avrupa, bu birliği kendi akrabalarıyla tekrar birleşmek için kurmaktadır. Ve mevzu

⁹ Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları, İ.K.V. Yayınları, 2000, s.93/94

bahis akrabalıkla, tarihi bağına sahip olmayan hiçbir ülke birliğe alınmayacaktır. Böyle bir oluşuma dahil olmak isteyen Türkiye, tarihine hiç bakmadan hareket etmektedir. Türkiye'nin birliğe alınmaması değil, alınması daha anormal bir durum olacaktır.

Ayrıca bölümün 1. ve 2. maddesinde de şu ifadeler yer alıyor; birlik, bu antlaşma ile oluşturulan politikalar ve işbirliği şekilleri ile tamamlanan Avrupa Toplulukları üzerine kurulmuştur.(md.1) Birlik kendisine aşağıdaki amaçları belirlemiştir: bu antlaşma hükümleri uyarınca, özellikle iç sınırların olmadığı bir alanın yaratılması ortak dış işleri ve güvenlik politikasının yürürlüğe koyulması yolu ile uluslararası alanda varlığını göstermek.(md.2)¹⁰

Öncelikle birlik Avrupa toplulukları üzerine kurulmuştur. Diğer topluluklara yer yoktur ve buna Türkiye dahildir. İkincisi, amaç olarak iç sınırların olmadığı bir alan belirlenmiştir. Birkaç asırdır hedef budur

¹⁰ a.g.e.,s.95

ancak çeşitli nedenlerle bir araya gelinememiştir. Daha çok düşünsel planda geliştirilen modellerde ortaya çıkan " Avrupa Birliği"nin yürürlüğe konulması amacıyla gerçekleştirilen ilk girişimler için 2. Dünya Savaşı'nın sonunu beklemek gerekecektir. 1946 yılında devrin İngiltere başkanı Sir Winston Churchill'in İsviçre'nin Zürih kentinde verdiği bir konferansta söylediği bir cümle , Avrupa siyaset adamlarını harekete geçirmeye yetmiştir. "Kıtamızda kalıcı bir barış için **"AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ KURULMALIDIR"** ¹¹ Türkiye bu alanın dışındadır ve hiçbir zaman Avrupalı olarak görülmemiştir. Üçüncüsü, savunma politikası, ortak dışişleri ve güvenlik politikasından bahsedilmektedir. Türkiye bu politikaların hedef tahtasında yer almaktadır. Aynı anda hem hedef hem ok atan, asla olamaz.

Ayrıca hiç kimsenin Avrupa bize haksızlık ediyor, Türkiye'ye üyelik vermiyor

¹¹ Haluk Günoğur, Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Avrupa Birliği El Kitabı, s.18

diye hayıflanmasına gerek yok. Bu sadece Türkiye'ye karşı takınılacak bir tavır değildir, Avrupa dışından olan ve akraba bağı olmayan her ülke buna dahildir, bu uygulama Türkiye'ye özgü değildir. Dışarıdaki ülke veya öteki ülke özelliklerine sahip bir ülkenin alınması ise ancak mali olarak topluluktan çok daha iyi bir durumda olduğun zaman kabul görür ki bu da yine topluluk yararınadır.

AVRUPA TÜRKİYE'DEN NE İSTİYOR

Türkiye'nin üyelik görüşmelerine dahil edilmemesiyle ilgili şu gerçekler öne sürülüyor: makro ekonomik istikrarsızlık, aşırı enflasyon, bütçe açıkları, para biriminin aşırı değer kaybetmesi, tarım sektörünün modernleştirilememesi, beşeri, sosyal ve fiziki alt yapının iyileştirilmemesi, kişilik hakları, fikir hürriyeti konusunda Avrupa Birliği standartlarından uzak olunması, terörle mücadele, hukuk devleti, insan hakları, kayıplar, faili meçhul cinayetler, hükümetin güvenlik güçlerinin faaliyetlerini gözetim ve denetim konusundaki şüphe, askerin özel rolü, Milli Güvenlik Kurulu'nun,

Bakanlar Kurulu önünde yer alması ve kararlarının bağlayıcılığı, ordunun sivil birimler tarafından kontrolüne imkan vermeyen yasal zemin, Ege ve Kıbrıs meseleleri.¹²

Genel bir sınıflandırma yapacak olursak, Türkiye'nin üyeliğine karşı ileri sürülen faktörler 4 grupta toplanıyor. Bunlardan birincisi; demokrasiye dönük argümanlar. Türkiye'nin bir kere anayasası batı normlarında değildir, anayasaya bağlı olarak çıkarılan kanunlar, özellikle iş hayatını düzenleyen kanunlar, batı normlarında değildir. Türkiye insan haklarına saygı itibariyle batıdan bir hayli uzaktır. Ve nihayet Türkiye'de demokrasi zaman zaman askıya alınmaktadır ve

12

<http://europa.eu.int.comm/dgla/agenda2000/dwn/strong/strong-de.zip>

* Yazının başında sarf ettiğim belli başlı askeri darbelerle, Batı Türklerinin (bazıları farklı zamanlarda da olsa) anayasa sayısının eşit olması ve bunların batılılaşma çabaları ile başlaması ilginçtir.

demokrasi batı normları çerçevesinde işlememektedir. Avrupa, Yunanistan'ı askeri rejimden hemen sonra topluluğa üye yapmakla, Yunanista'da demokratik rejimin yaşamasına karar verdiğini göstermektedir. Fevkalade hayati bir noktadır. Avrupanın, Türkiye açısından ise böyle bir endişesi yoktur. Yani bir başka ifadeyle Avrupa, Türkiye'de demokratik rejimin sağlıklı ve sürekli işlemesi için henüz kararlı değildir. Daha açık ifadeyle, hatta zaman zaman Türkiye'de demokrasinin askıya alınması, Türkiye'nin demokrasiden uzaklaşması, batının çıkar dengeleri ve dünyadaki dengeler itibariyle daha da avantajlı olabilmektedir batı açısından.* Dolayısıyla önce batının bu kararı vermesi lazım.

Kaos: düzensizlik, nizam bozukluğu-
Kozmos: düzenlilik, unsurların birbiriyle uyum içinde olması. Bize kaosmuş gibi gelen, aslında birilerinin, bizi de kapsayan, bizi de kendisine tabi kılan kozmosundan başka bir şey değildir. **

İkincisi; Türkiye'nin dış politikasına dönük unsurlardır, yani Türkiye'nin bir Kıbrıs

sorununun var olduğu, Ege-Yunan sorununun var olduğu biliniyordu ve hatta Ortadoğu konjonktürü itibariyle de Türkiye batı bakımından siyasi istikrar itibariyle güvenilirmez olarak görülüyordu. Ama mesela bir azınlık sorununu da bunun içine alacağı düşünölmüyordu. Türkiye bunun ciddi mücadelesini vermelidir. Türkiye'de Lozan çerçevesinde belirlenmiş azınlıklar dışında başkaca azınlık yoktur. Türkiye'de herkes hakim, savcı, subay, general, öğretim üyesi, vali, milletvekili, bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı olabilir.

Üçüncüsü; ekonomik sorunlardır.

Dördüncüsü; sosyo kültürel sorunlardır.

Ayrıca Türkiye'nin şu dört çeşit güçlüğü yenmesini istemektedirler; bir: tarım ve sanayideki yapısal farklılıklar, iki: hız kazanan makro ekonomik dengesizlikler, üç: sanayinin aşırı derecede korunmuşluğu, dört: sosyal güvence düzeyinin Türkiye'de

Avrupa Birliđi normlarına göre dūřüklüđü.¹³

Birçok sosyal, politik ve ekonomik faktörün yanında, hiçbir zaman resmen ve açıkça ifade edilmemekle beraber, " din faktörü" Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekteşmemesinde en önemli engeldir. Hiçbir topluluk üyesi ülke bu konu üzerinde durmasa da durmamakla beraber, demokratik yöntemlerle ve seçimle iş başına gelen üye ülke hükümetleri, kamuoylarının isteklerinin aksine karar alamadıkları için, din faktörünü gizli bir engel olarak kullanmaktadırlar.¹⁴

TÜRKİYE'NİN BEKLENTİLERİ

Peki Türkiye ne yapmalı? Önce ne

** Bkz. Kadir Cangızbay, Kaos'mu, Kosmos mu?,
Sosyolojik Praksis, 1998. s.261

¹³ Tefvik Ertüzün, Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişikileri
Paneli, Ekonomik ve Sosyal Etüdlere Konferans Heyeti
Yayınları, 1990

¹⁴ Rıdvan Karluk, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, 1990.
s.259

istediğini ortaya koymalı: Demokrasisini mi güçlendirmek istiyor, ekonomisini mi kalkındırmak istiyor, daha güçlü, daha saygın, daha sözü dinlenir daha kaale alınmak mı istiyor, bunları net bir şekilde belirlemeli. Bir ülke eğer gerçekten demokratik olmak istiyorsa, benim demokrasim güçlü olmalı diyorsa bunun için bir egemene ihtiyaç duyması gerekmez. Kaldı ki demokrasi de 'egemen'i kabul etmez. Demokrasi ancak ve ancak yine demokratik yöntemlerle yerleşir, dışarıdan desteklenip empoze edilen demokrasi zaten demokrasiden sapmış olur. Bu durumda Türkiye'nin demokrasiyi yerleştirme gibi bir amaçla Avrupa Birliği üyeliğini isteme sebebi kendi kendini ekarte ediyor, boş bir obje oluyor.

Amaç ekonomiyi güçlendirip kalkındırmaksa bu da aynı kapıya çıkar. Bir ülke, eğer ürününü başka ülkelere tükettirip geçimini bundan sağlıyorsa, o ülkeyi neden kalkındırsın veya kendi seviyesine çıkartıp ekmeğinden olsun (Biraz evvel değindiğimiz şartların olmaması şartıyla.) Aynı istekle

Türkiye'ye başka bir ülke başvursa bunu Türkiye de kabul etmez; tek mantık budur, aksi bir hareket mantıksızlık olur. Türkiye kendinin kabul etmeyeceği şeyi, birlik ülkelerinin kabul etmesini beklemektedir. Avrupalı devletlerin mantık dışı davranmasını ummaktadır Bu nedenle bu obje de içi boş olarak, asılı kalmaktadır, şartlar değişmediği sürece de kalmaya devam edecektir.

Türkiye isteklerini ortaya koymakla yetinemez; bu istekleri akla, mantığa ve yaşanan sürece uygun hala getirmediğçe amacına ulaşamayacaktır.

Tüm bunları yersiz fikirler olarak değerlendirenler olacaktır. Ancak tüm yaşananları bütüncül bir yaklaşımla göz önüne getirdiğimizde olayların hepsi bu duruma işaret etmektedir. Mesela: Yunanistan'ın da, İspanya'nın da, Portekiz'in de topluluğa girişinde o ülkelerde demokrasinin henüz kökleşmemiş olması, zafiyetlerinin olması, sıkıntılarının bulunması, toplulukla bütünleşmenin hızlandırıcı faktörü kabul edilmiştir.

Türkiye'nin demokratik sorunları ise, tam tersine, toplulukla bütünleşmeyi engelleyici unsur sayılmıştır. Git demokrasi sorunlarını çöz de öyle gel, gümrük duvarlarını sıfırla da öyle gel, ekonomini kalkındır, sanayileşmeni tamamla da öyle gel. Bunları yaptıktan sonra gelmeme ne gerek var?¹⁵

İşsiz güçsüz, parasız, garip ama tembel bir genç halinden memnun değildir ancak çalışmaya da usanır, bu durumdan kurtulmak ister, düşünür, taşınır çareyi evlenmekte bulur. Babasına konuyu açar; "Baba bu halimden memnun değilim, düşündüm ki evlenirsem karım, çocuğum olur, sorumluluğum artınca da mecburen çalışırım yine çalışmak istemesem bile karım zorlar da öyle çalışırım... " Baba fikri beğenir, gel gör ki işsiz ve parasız oğluna kim kız verir. Araştırıp onun gibi garip, çok güzel olmasa da yüzüne bakılır, yoksul bir aile kızı bulunur ve istemeye gidilir.

¹⁵ Deniz Baykal, Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri Paneli, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayınları, 1990

Müstakbel kayınpeder sormaya başlar: askerliği yaptı mı-hayır, evi var mı-yok, bir yerde birikimi var mı-hayır. Kayınpeder gayet mağrur, eh askerliğini yapsın, bir iş bulsun, evi kursun biz de kızı verelim. O ana kadar köşesinde saygıyla oturan genç atılır; bütün bunlarım olduktan sonra senin kızını neden isteyeyim?

Türkiye'nin hali de aynen budur. Aralarında yalnızca üç fark var; biri gerçek biri tüzel kişidir(!). İkincisi, genç bulunduğu zor duruma rağmen karşısındakinin haksız olduğunu yüzüne karşı söylemiştir ve tepkisini belirtmiştir; Türkiye bunu dahi yapamamıştır. Üçüncü fark ise kayınpederin belli olmasıdır. Türkiye'nin karşısında kayınpeder muallakta kalıyor. Hangi Avrupa ülkesine sorulsa, biz Türkiye ile dostane ilişkilerimizi geliştirmeye gayret ediyoruz deyip, her ekonomik krizden sonra (sanki kendilerinin parmağı yokmuş gibi) Türkiye'nin bir an önce krizden çıkmasını diliyorum derler. Yunanistan dahi dostluk naralarıyla devamlı kulakları çınlatıyor, sanatçıları, sporcuları barış elçisi ilan ediyor

(!) ama gelin görün ki iş icraata gelince Türkiye'yi ne Avrupa Birliği'ne kabul eden var -hadi bunu anladık, kısa vadede geçerli sebepler söz konusu- ne de olumlu bir açıklama yapan var. Görünüşte AT üyesi ülkelerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olmadıklarını belirtiyorlarsa da gerçekte samimi olarak Türkiye'nin tam üyeliğini hiçbir topluluk üyesi ülke ve komisyon istememektedir. Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun yapıldığı 14 Nisan 1987'den sonra çıkan gelişmeler bunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁶

Türkiye ülke içi oluşumları düzenlemek, bir sorumluluk takınabilmek için çareyi Avrupa Birliği ile evlenmekte görmektedir ve onun zımni ve sarıh baskılarıyla da olsa bu üyeliği ummaktadır. Fakat yukarıda da belirttiğim gibi bu beklentiler mantığa uygun değildir. Göz göre göre çalışmamak ve politikayı Avrupa Birliği üzerine yıkmak ayrıca kınanması

¹⁶ Karluk, a.g.e., s.258

gereken bir durumdur ki zaten Avrupa bunu ret cevaplarıyla yeterince yapmaktadır.

Türkiye Avrupa'nın kendisinden istediklerini gerçekleştirdiği taktide, (öyle olduğunu düşününce kendini güçlü hisseden ve kızı reddeden damat adayı gibi) kendine güveni gelecektir; kendini daha güçlü ve saygın bir konumda hissedecek, düşünceleri de bu doğrultuda daha soğukkanlı hale dönüşecektir. Daha güçlü bir ekonomi, daha iyi bir eğitim getirecektir; daha güçlü eğitim daha aydın insanlar ve daha iyi bir demokrasi demektir. Demokrasinin güçlü olduğu yerde ülke halkı daha çok dinlenecek demektir; bu durumda her yönüyle güçlü bir Türkiye'nin insanı alın teriyle kazandığını başka bir ülkeyle paylaşmak istemeyecek (daha güçlü olduğu için yardım eden konumunda olacak) oturmuş demokrasi sayesinde yöneticiler de buna uyacaklardır. Kısaca, Avrupa Birliği'nin istediklerini gerçekleştiren Türkiye, olayları ve gelişmeleri daha iyi mütalaa eden ve ortama daha hakim bir Türkiye olacaktır. Konumu itibariyle Avrupa Birliği üyeliğine de

soğuk bakmaya başlayacaktır. Tarihin doğal akışı böyledir. Güçsüz olan güçlünün yanında kendine bir yer edinmeye çalışır ve fırsat bulunca da ondan güçlü olmak ister; bu devletler arasında da, devletler-sınıflar arasında da, sınıfların kendi aralarında da (birey bireye dahi) aynı türden bir ilişkidir. Hiçbir devlet bu konuda tarihe ihanet etmemiştir, edememiştir.

"TÜRKE TÜRK TEN BAŞKA DOST YOKTUR" MU?

Hiç zorlanmadan sarf edilen ve ağızlara sakız edilmiş bu klişeleşmiş cümlenin ardında şovence bir tavır yattığı gibi, son yıllarda yaşanan dış politikadaki başarısızlıkların ardından, özellikle Avrupa konusundaki beceriksizliklerden sonra, akıllara getirtilip arkasına gizlenilmeye çalışılan basit bir kamufle aracından da başka bir şey değildir. Ancak devede kuyruğu gizlenince ne kadar görünmez oluyorsa, bizim hatalarımız da tüm ört - bas denemelerine rağmen o kadar görünmezdir. Türkiye için bu yıllarda Avrupa Birliği'ne üyelik çok iyi bir gelişme olacaktır. Lakin

Türkiye, hem bunu istemektedir, hem de bu konuda gayet yavaş ve tembelce davranmaktadır. Avrupa'nın, belgeli bir şekilde bildiği ve raporlarında bildirdiği hata, eksik ve yanlışları; Türkiye kabul edip düzeltme yönünde gayret göstermek yerine, miktarlarının daha düşük düzeyde olduğunu savunmak ve devlet elinden çıkartılan istatistiklerde sadece iyi şeylere yer verip göz boyamaya çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Sorunların hallini ve Türkiye'nin gelişme politikalarını Avrupa Birliği yapsın istemektedir. Başka bir deyişle, Türkiye kendini Avrupa Birliği'nin üstüne yıkmaktadır ve al beni yola sok demektedir. Politikanın ana yanlış budur, Türkiye artık sorunlardan kaçmayı bırakmalı bunların varlığını kabul edip çözmek için üzerine gitmeli, en azından bu hususta kararlı olduğunu ve kararlılığının derecesini üyesi olmak istediği Avrupa Birliği'ne göstermeli ve ispat etmelidir.

Helsinki Üniversitesi, siyasi tarih hocası Antero Leitzinger Türkiye-Avrupa

İlişkileri üzerine şunları söylüyor¹⁷: *Türkiye başkalarının kendi hakkında düşündüğünden rahatsız olmamalı. Türkiye'yi onunla gururlanacağınız bir ülke yapmaya gayret ederseniz, ortaya çıkacak sağlıklı bir milli gurur diğerlerince de fark edilecek ve saygı duyulacaktır. Reformları Avrupa'yı memnun etmek için değil, çıkarınıza olduğu için yapmalısınız. Zaten şayet öyle değilse, milli çıkarlarınızdan fedakarlık etmeniz gereksiz.*

Kendi yetkililerimizden duymamız gereken bu sözleri ne yazık ki başka bir ülke insanı söylüyor. Türkiye bu sözlerin tam tersi yönde hareket etmekte ve Türkiye'yi Türkiye yapan değerleri sırf Avrupa Birliği'ne üye olabilmek için tek tek boşlamaktadır. Türkiye - Avrupa Birliği arasındaki sorunlar, Türk - Avrupalı tarihi ilişkisinden kaynaklandığı gibi, başka faktörler de işin içindedir. Yazının başından beri tekrarladığımız gelişmeler Türk'ün Türk'ten başka dostu -buna Avrupa da

¹⁷ Antero Leitzinger, Aksiyon Dergisi, sayı 338, s.21

dahil- olmadığı için yaşanmıyor. Bu direnç, sadece Türkiye'ye karşı gelişen bir direnç olarak değil; batılı, Avrupalı olmayan herkese karşı, yani yabancı olan, site dışından olan herkese karşı gelişen bir direnç olarak ortaya çıkar.

Önce dost ne anlama gelir, nasıl kazanılır, dostlukların devamı nasıl getirilir bunların adını koymamız gerek.

Dünya üzerindeki tüm dostluklar bir menfaat ilişkisine dayalıdır, bu kural özellikle devletler arasında geçerlidir. Aslında "dost devlet" deyimi yerine " çıkarıma uygun devlet " deyimi daha yerinde olur. İki devlet arasındaki yakınlaşma, çıkarların aynı yoldan geçmesi üzerine başlar ve çıkar sürdükçe yakınlık da devam eder. Çıkarın, menfaatin bittiği anda dostluk da biter ancak bu düşmanlık anlamına gelmez. Hiç kimse durup dururken, ilişki katsayısının sıfır olduğu birini düşman edinmez. Çıkarların birleşmesi sona erdiğinde yakınlaşma biter ve araya bir mesafe girer. Yeni bir çıkar birleşmesi veya çatışması olmadığı sürece dostluğa

veya düşmanlığa doğru bir kayma olmayacaktır.

Bunlardan başka, eğer bilinçaltında başka dürtüler varsa, bu dürtüler dostluğa ve düşmanlığa yol açabilir. Ve lakin burada da çıkar, yardımcı olarak söz konusudur. Bunlara örnek olarak Yunanistan ve Rumlarla aramızdaki düşmanlık derecesinde soğukluk tarih boyunca bilinçaltına kazandığından, sadece bu dürtüler nedeniyle büyük sorunlar yaşanabiliyor. Bunun yanında Ege, Kıbrıs (İstanbul) sorunları çıkarları çatıştırdığından tetikleyici olabiliyor. Türki Cumhuriyetler ise tam tersi şekilde potansiyel dost alanıdır. Özgürlüklerini kazanır kazanmaz Türkiye'yi ağabey ilan etmişlerdir. Ancak Türkiye Orta Asya politikasında yetersiz kalınca dostluk soğumuştur, buna rağmen yine de dostluk doğrultusunda beklentiler devam etmektedir. Hayati bir konuda ters düşülmedikçe bu beklentiler sürecektir.

Dostluklar iki şekilde başlar (kazanılır): Birincisi; kan bağı türünden bir ilişki sonucu, her iki taraf birbirine yakınlık

hisseder, politikaları ortak bir şekilde gütmeyi faydalı bulur. Bu yakınlık var olduğu sürece ve taraflar buna uygun davrandıkları sürece dostluk devam eder. İkincisi; taraflar çıkarlarına uygun bir konuyu başarmak için birbirlerine ihtiyaç duyduğunda, bir araya gelinir ve her iki taraf amacın başarılması için uygun davrandığı sürece aradaki iletişim devam eder.

Türk'ün dünya üzerinde dostu olup olmadığını ya da yoksa neden olmadığını Türk, Yunan ve Türki Cumhuriyetler arasındaki ilişki türüyle açıklamaya çalışalım.

Yunanistan'la birçok sorun var. Avrupa Birliği'ne üyelikte Yunanistan nedeniyle Türkiye veto yiyor. Sadece kendi vetosunu kullanmakla kalmayıp diğer üyeleri de etkileyerek onları da bu karara ortak ediyor. Avrupa özellikle Kıbrıs nedeniyle Türkiye'ye siyasal baskıda bulunuyor ve ekliyor "Yunanistan'la sorunlarını çöz öyle gel." Türkiye bu sözleri işitir işitmez, haklıyız ama hakkımızı yiyorlar, bizi dinlemeden karar veriyorlar diye

yakınmaya başlıyor ve Türk'ün başka dostu olmadığından dolayı Yunanistan'a destek çıkıldığını lanse ediyor. Türkiye'nin Avrupa'dan nasıl görüldüğünü Leitzinger şöyle anlatıyor:

İlk olarak çok eski ve temel kültürel önyargılar olduğunu söylemeliyim. Gençken Yunan tarihine dair kitaplar okudum. Her Avrupalı daha ilk öğretimde felsefemizin, demokrasimizin, hatta olimpiyat oyunlarının Yunan'dan doğduğunu öğrenir. Daha sonra Kıbrıs gibi Türk - Yunan düşmanlığını öğreniriz. Dolayısıyla otomatik olarak Yunan taraftarı oluruz. Dini faktörde bu algılamayı destekler. İkincisi, Hollywood. Türkiye'yi düşündüğümüzde ilk önce aklımıza Gece Yarısı Ekspresi ve benzer filmler gelir. Üçüncüsü ise büyük güçlerin politikalarıdır. Büyük oyun halen sürüyor ve Türkiye'yi yabancı hatta Avrupa'ya düşman göstermek, güçlerin siyasetine yarıyor. 1820'lerin " Yunan hayranlığı" 1870'lerin " Bulgar zulmü" ve 1915'lerin "Ermeni Soykırımı" sürekli Türk karşıtı askeri hareketleri meşrulaştırmak için

efsaneleştirilmiş olaylardır.

Bu sözler üzerine fazla yoruma gerek yok Yunan kendini anlatıyor, kültürünün ve kendinin varlığını benimsetiyor. Türkiye'ye karşı giriştiği eylemlere böylece meşru zemin oluşturuyor. Leitzinger, konuya Kıbrıs'la devam ediyor.

Öncelikle; Kıbrıslı Türklerin çoğu 1974 öncesi yaşadıklarıyla ilgili fazla konuşmaz. Ancak konuştuklarında çoğunlukla doğru söylerler. Rumlar geçmişî dramatize etmede daha gayretliler. İkincisi; kuzeyde basılan tarih kitapları daha objektif ve daha detaylı. Rum kitapları yanlış yorumlara ve hoş olmayan konuları atlamaya daha meyilli. Üçüncüsü; aşırı dezenformasyon. Türklerin objektifliğinden de kuşkulansanız, Rum propagandası insanda reaksiyon bırakıyor.

Adada Türkler haklı. Hiçbir yalana da gerek duymadan doğruları söylüyorlar. Basılan kitaplar objektif. Buna rağmen suçlanan Türkiye, dışlanan Kuzey'de yaşayanlar oluyor. Bu kadar haklıyken

Avrupa bunu bilmiyor ve bilmesi için de ancak Leitzinger gibi, adaya ayak basması gerekiyor. Neden; çünkü Türkiye kendini ifade edemiyor.

Birkaç yıl önce Beşiktaş'ın basketbol takımıyla Yunanistan'ın Aris takımı, Aris'in salonunda Avrupa kupaları için resmi maça çıkıyorlar. Beşiktaş'ın oyuncuları rakip takımın oyuncuları ve seyirciler tarafından sürekli tartaklanıyor, sahaya bozuk para yağıyor, tribünde PKK lehine pankart elden ele gezdiriliyor ve sonunda Beşiktaş'ın sporcuları dayak yiyerek sahadan kaçmak zorunda kalıyor. Maç iptal ediliyor ve Beşiktaş kulübü ilgili kurumlara şikayetini iletiyor. Daha önce de bu olaydan daha vahim olmayan emsalleri Avrupa'da yaşanmış. Normal şartlar altında Aris'in cezası şu. Maç Beşiktaş'ın lehine hükmen galip yazılmalı, Beşiktaş tur atlamalı, Aris o yıl ve sonraki dört yıl Avrupa kupalarından men edilmeli, Aris, Beşiktaş'a maddi ve manevi tazminat ödemeli. Karar açıklanıyor, "maç seyircisiz olarak aynı spor salonunda tekrar oynatılacak!" Ne bir men cezası, ne

bir tazminat söz konusu. Türkiye basınıyla birlikte şu sözleri tekrar ediyor, bize dost değiller, dostumuz yok onun için. Birkaç gün sonra kararı veren kurul başkanı samimi bir açıklama yapıyor: *"Aris'in var sayılan o cezaları alması gerekir. Prosedür budur. Ancak biz bir karar almak üzere toplandığımız andan itibaren 'Yunanistan ve dışındaki Yunanlardan o kadar mektup, faks, telefon geldi ki tereddüde düştük. Bu tepkiler devlet başkanından normal vatandaşına kadar her kesimden geliyordu. Buna karşılık Türkiye'den bırakın normal vatandaşı, herhangi bir basın organından veya sivil toplum örgütünden dahi tek bir tepki mektubu vs. almadık. Bu durum karşısında başka türlü karar veremezdik..."*

Bu noktada, Leitzinger'in son cümlesine tekrar dikkat çekmek istiyorum. *"Aşırı dezenformasyon. Türklerin objektifliğinden de kuşkulansanız. Rum propagandası insanda reaksiyon bırakıyor."* Yukarıda da belirttiğim gibi; Türkiye kendini ifade etmekte özürlü. Kendini, hakkını anlatmaya çabalamıyor. Birilerinin ayağına

kadar gelip "Dostum anlat bakalım derdin nedir, haklı mısın-haksız mısın? " demesini ve dinlemesini beklemektedir. Toplumun her kesimiyle sorunların üstüne gidip dışarıda baskın çıkmayı aklına getiremiyor. Son yıllarda turizmi canlandırmak için yaptığı propagandalarla Yunanistan'ı geride bırakmış, şimdi İspanya'nın tahtına göz dikmiş bir Türkiye. Turizmde kimsenin ayağına gelmesini beklememiş, kendisini dışarıda anlatmıştır. Aynı çalışmayı, dolayısıyla başarıyı siyasal alana da taşımalıdır, taşıyabilir. Siyasal alanda Türkiye'nin yapamadığını (ya da yapmadığını) Yunanistan ve Rum kesimi yapmakta, devletleri kendi cephelerine çekmektedirler ve bu nedenlerle Türkiye Avrupa'da az ya da çok yoğunluğa sahip bir çıkar ilişkisi kuramamakta yani dost edinmemektedir.

Türki Cumhuriyetler açısından konu farklı bir boyutta seyir kazanmaktadır. 1991 sonrasında bağımsızlıklarına ve özgürlüklerine kavuşan Orta Asyalı akrabalarımız Türkiye'ye "Ağabey Devlet"

sıfatını yakıştırmış ve arada sıcak ilişkiler başlamıştır. Bir asra yakın esaret altında kaldıktan sonra kazanılan özgürlük heyecanıyla çırpınan, bir an önce dünya sahnesine çıkmak isteyen Türki Cumhuriyetler, Türkiye'ye bizde enerji var sende tecrübe. Sen ağabeysin bizi yönlendir! demişlerdir. Bunun altında kuşkusuz Türkiye'ye duyulan güven yatmaktadır. İlk başlarda ilişkilerin iyi olmasına rağmen, geçen süre boyunca bu ilişkilerin yoğunluk eğrisi artarken, samimilik eğrisi azalmıştır.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına hazırlıksız yakalandı. Sovyetler -veya en azından Orta Asya- hakkında araştırma yapan enstitülerin kurulmamış olması, bilimsel dergilerin yokluğu gibi sebepler bu duruma tesir etmişse de, asıl sebep zihniyet problemi idi.¹⁸ Kamuoyu baskısı ve özel sektörün çabaları olmasa

¹⁸ Ahmet T. Kuru, Türkiye'nin Orta Asya'ya Yönelişi: Dokuzuncu Asır Sonra Politika Değişimi, Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, s. 142

ilişkiler bugünkü halinden çok daha kötü bir noktada olabilirdi. 1993 sonrasında Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri mutlak olarak artarken nispi olarak azalma göstermiştir. Gerilemeden çok yavaşlama olarak adlandırabileceğimiz bu değişimde rakip ülkelerin çoğalması, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırması gibi faktörlerin yanı sıra Türkiye'nin hataları da rol oynamıştır.¹⁹ Dış politika alanındaki başarısızlıklar, hazırlıksız yakalanma ve bu eksiklere rağmen yavaş hareket etmek, ilişkileri soğutmuştur. Türki Cumhuriyetler, Türkiye'nin, beklentilerini karşılayamayacağını geçen süre içinde anlamışlardır. Bu nedenle ağabey imajı yavaş yavaş silinmektedir. Aynı şekilde devam ettiği taktirde aradaki ilişkiler, diğer ülke ilişkilerine benzeyecektir.

Görüldüğü gibi Türkiye, kendisini bir zamanlar ağabey olarak gören ve kendi ayağıyla gelip dosttan da öte, kardeş olmak isteyen ülkelerle dahi ilişkilerini

¹⁹ Kuru, a.g.e., 145

sürdürememektedir. Ağabey ilişkisinin bitmesinden sonra sıra dostluğun kaybına gelecektir. Türkiye bir ağabey sorumluluğuyla hareket edememekte bu yük ona ağır gelmektedir.

Bu konuda bir kez daha Kıbrıs'ı ele alalım. Kendisini "baba" Kıbrıs'ı "yavru" ilan eden Türkiye Avrupa Birliği'ne girebilmek için verdiği yersiz tavizlerle Kıbrıs olayını zora sokmuş ve Rumların önüne bir fırsat koymuştur. Kıbrıs, Türkiye için hayati önem taşıdığı halde hiç düşünülmeden veya tam tersi bilerek bu yola girilmiştir. (başka türlü bu yanlış yapılmaz, mutlaka farkına varılırdı) Türkiye, yaptığı yanlışlar sonunda yavru vatanın cumhurbaşkanına şu konuşmayı da yaptırıyor;

Rum kesimi Avrupa Birliği ile bütünleşmeyi "enosis"i gerçekleştirmek olarak görmektedir. Bu nedenle biran evvel Türkiye'den önce başvurup üye olmak istiyor. Bu gerçekleştikten sonra sırayı Ege sorununa getirecekler.

Türkiye'nin üyeliğini engelleyen

Yunan'lardır. Kıbrıs'ın üyeliğini gündeme getirip şantajla, zorlamayla bunu gerçekleştirmek istemektedir. "Siz bunu almazsanız ben de diğerlerini kabul etmem veto koyarım!"

Avrupa Birliği Kıbrıs'la görüşmelerde aldığı kararda, yegane muhatap " meşru hükümettir" demektedir. Kıbrıs'ı masaya yatırdığında kuzeyle ilgili bir konu varsa, kuzeyle bağlantı kurmak için "azınlıkla diyaloga girmek ve ona AB'yi anlatmak için meşru hükümet aracı olarak kullanılır." diyor.

Biz sizin Avrupa Birliği üyeliğinize engel oluyorsak ve bu sizi zora sokuyorsa kusura bakmayın. Siz vazgeçebilirsiniz. Ama biz vazgeçmiyoruz ve Kıbrıs'ı asla vermeyeceğiz.²⁰

Sitem ve kızgınlık dolu bu konuşmayı yapan Rauf Denктаş'ı milletvekillerimiz anlamıyor (ya da anlamazlıktan geliyor) ve kendileri için içinde değillermiş, kendilerine

²⁰ Rauf Denктаş, 6 Haziran 2001, TBMM Konuşması

söylenmiyormuş gibi ayakta alkışlıyorlar.

Bu göstergeler şunları gösteriyor. Dostluklar çıkarlara dayanır. Çıkarı yerine getiren dosttur, bu bir. Her ülke için olduğu gibi bu ilke Türkiye için de geçerlidir ve çıkarlar bittiği takdirde katılmak istediği Avrupa Birliği de dağılacaktır, bu iki. Türkiye'ye dost vardır, hem de fazlasıyla. Ancak Türkiye dost edinmesini bilmediği gibi ayağına gelen dostları da tepip dostum yok diye hayıflanmaktadır, bu da üç.

AB-ORTA ASYA ORTASINDA TÜRKİYE

(1991 SONRASINDA AĞABEY'İN YENİ KONUMU)

Türkiye'nin özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle başlayan batıya dönük politika sonucu, coğrafi şartların da etkilemesi nedeniyle, Orta Asya Türkleriyle olan ilişkileri çok düşük seviyede sürmüştür. Sovyetlerin hegemonyası altında ise bu ilişkiler tamamen bitme noktasına gelmiştir. 1991 sonrasında ise Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmaları ile dokuz asır

sonra Orta Asya'ya yönelik gündeme gelmiştir. AB üyesi ülkelerin Türkiye'ye karşı takındıkları düşmanca tutumun tesiri ile bu yöneliş daha da²¹ güçlenmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması Türkiye için hayati konulardan biri olmuş, hem dış politikada hem de ülkenin uluslararası konumunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Avrupa ile Amerika'nın Türkiye'nin stratejik önemi konusundaki değerlendirmeleri farklılaşmış, Amerika bölgedeki niyetleri bakımından, Türkiye'yi hala daha vazgeçilmez bulurken, Avrupa'nın gözünde Türkiye'nin önemi azalmıştır.²²

Türkiye'nin ilk başlarda Avrupa Topluluğuna üyelik talebinde bulunması kendisini kabul ettirme savaşı veren topluluğu ve üyelerini sevindirirken daha sonra ilişkiler zamanla soğumuştur. Aradan

²¹ Kuru, a.g.e., s.191

²² Kadir Koçdemir, Avrupa Birleşik Devletleri ve Yeni Koordinatlar, Türkiye Günlüğü, Sayı 49, s. 40

geçen süre içinde topluluk ülkeleri Türkiye'ye karşı çok istekli olmadıklarını daha yüksek sesle telaffuz etmeye başlamışlardır. Ayrıca bu dönemde Avrupa son derece hızlı ve köklü değişimler yaşamış, dolayısıyla Türkiye'nin kendileri açısından öneminde gerileme ortaya çıkmıştır.²³

Batı Avrupa ülkelerinin eski Varşova Paktı üyeleri ile entegre olarak Türkiye'yi dışlamaları Türkiye'nin dış politikadaki yalnızlığını daha da arttırmıştır. Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları bu yalnızlığı giderecek bir fırsat olarak ortaya çıkmış ve Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelişini hızlandırıcı bir faktör olmuştur.²⁴ Komünizme karşı tanımlanan vazifesi sona eren Türkiye, yeni misyona ve müttefiklere ihtiyaç duymuştur. Türk Cumhuriyetlerine model olma ve batı ile Orta Asya arasında olma gibi roller ihtiyacı

²³ Veysel Bozkurt, AB ve Türkiye, 1997, s. 306

²⁴ Kuru, a.g.e., s.148

karşılatabilecek alternatifler olarak görülmüştür.²⁵

Bağımsızlığını kazanan bu bölge dünya petrol rezervlerinin dörtte üçünü, doğalgaz rezervinin yüzde otuzunu kapsamaktadır. Bu kaynaklar bölgeyi stratejik açıdan önemli kılmaktadır. Bölge dünya devletlerinin, Ortadoğu petrol rezervlerine bağımlılığını azaltabilecek bir özelliğe sahiptir. Bunlara AB topluluk devletleri de dahildir. Ancak topluluk önümüzdeki birkaç yıl bu konuda sıkıntı çekmeyeceğini belirtmektedir. Bu nedenle, Orta Asya Avrupa dış politikasında özel bir konuma sahip bulunmamaktadır. AB daha ziyade, Orta ve Doğu Avrupa ile Rusya üzerinde politikalar oluşturmuş ve Orta Asya'yı üçüncü plana itmiştir.²⁶ S.S.C.B'nin beklenmedik çöküşüyle birlikte ortaya çıkan yeni Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde

²⁵ Kuru, a.g.e., s.146

²⁶ Nahit Töre, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyetleri, s.6,7

Avrupalı devletler etkin bir politika belirleme yoluna gitmemişlerdir. Sovyet Rusya döneminde Orta Asya'nın dış dünyayla, dolayısıyla Avrupa devletleriyle ilişkilerinin kesilmiş olmasının bu politikasızlığa tesiri vardır. Başka bir faktörde AB'nin Doğu Avrupa ülkeleriyle entegrasyonu birinci planda görmesidir. Bu konuda tek istisna özellikle Kazakistan'a yatırım yapan Almanya'dır. Başta A.B.D. olmak üzere Türkiye, İran, Pakistan, Çin ve Hindistan Avrupa'nın da yerini doldurarak hızla bölgeye nüfuz etmeye başlamışlardır.²⁷

Sovyetler tehlikesinin bitmesi ve bölgenin rahatlaması Avrupa açısından Türkiye'nin önemini azaltmıştır. Ancak bölgedeki doğal kaynaklar her halükarda dikkatleri bu yöne çekmeye yettiğinden AB'de eninde sonunda bu bölgeyi daha geniş bir değerlendirmeye tabi tutacaktır. Türkiye de bundan faydalanma yolları

²⁷ Ahmet Dörtbudak, Türk Cumhuriyetlerinin AB İle İlişkileri, Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, 1999, s.247

arayacaktır. Nitekim; Doğu Avrupa'daki son gelişmeler, Avrupa güvenliği açısından, Türkiye'nin jeopolitik öneminin azalmasıyla birlikte Türkiye ilişkilerini özellikle körfez krizi öncesinde, son derece kötüleştirmiştir. Ancak Körfez Kriziyle birlikte, birliğin özellikle Ortadoğu'daki çıkarları açısından Türkiye'nin öneminin yeniden gündeme gelmesi, ilişkileri biraz yumuşatmak yoluna sokmuştur.²⁸

Bölge, kaynakların serbest kalması açısından dünyaca önemli olmasının yanı sıra Türkiye içinde akraba ülkelerin varlığı söz konusuydu. Türkiye ilk defa batının karşısına güçlü çıkıyor(du): Artık yalvarmak veya batını ona vermek istediğiyle memnun olmak durumunda değil, tam aksine Asya'daki gerçek ve potansiyel bir çok dostuyla kendinden emin ve mücadele gücüne sahip bir ülke pozisyonuna yükselmiş durumda²⁹ydı. Velakin, ne yazık

²⁸ Bozkurt, a.g.e.,s.279

²⁹ De Standaard-7 Mayıs 1992, T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Dış Basında

ki Türkiye Batı politikasıyla o kadar zaman kaybetti ki bu alandaki bir çok fırsatı elinden kaçırdı. Türkiye bu bölgeyle ilgili etkileme ve yönlendirme şansını (batılı ülkeleri bile şaşırtacak şekilde) kullanamadı. Yeni Türk Cumhuriyetleri Türkiye'nin politik ve ekonomik yapısının kendisi dışındaki bir ülkeye (bilhassa Türk devletine) yardımcı olmayı mümkün kılmadığını kısa süre içinde anladılar.³⁰ Türkiye'nin bu yetersiz politikasında AB'nin Orta Asya konusunda ki kayıtsızlığı da rol oynadı şüphesiz. Avrupa her ne kadar şimdilik fazlaca bir ihtiyaç duymasa da ilerde bu bölge rezervlerine olan ihtiyacı artacaktır. Ağabey bu yeni statüsünün sonuna kadar peşinden gitmelidir. Uzun vadede mutlaka kazançlı çıkan taraf olacaktır.

Sahip olduğu geniş enerji kaynaklarıyla Hazar Denizi çevresindeki

Başbakan Sn. Süleyman Demirel'in Türk Cumhuriyetlerini Ziyareti (27 Nisan-3 Mayıs 1992), s. 112

³⁰ Koçdemir, a.g.e., s.45

Ülkelerin önemli bir petrol ve doğalgaz üreticisi durumuna geleceği anlaşılmaktadır.³¹ Avrupa yaklaşık on yıl içinde enerji sıkıntısına düşecek ve Orta Asya'ya ihtiyaç duyacaktır. AB ile Orta Asya arasında mevcut uzaklık Avrupa'nın politikalarını gerçekleştirirken zorlanmasına neden olacaktır. Özellikle böyle bir durumda Avrupa'nın Türkiye'ye olan ihtiyaı artacaktır. A.B.D. bölgenin önemini kavramıştır ve Türkiye'yi kaybetmeyi düşünmemektedir. Kaybolan tüm fırsatlara rağmen Türki Cumhuriyetlere hala en yakın devlet yine Türkiye'dir. Zaman kaybetmeden başlatılacak sağlam bir politikanın getireceği faydalarla Türkiye AB karşısında daha rahat da davranabilecektir.

SONUÇ

Orta Asya Türkleriyle 9 asır boyunca yaşanan kopukluk Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Daha önce siyasi açıdan büyük bir yalnızlık

³¹ Dörtbudak, a.g.e., s.252

eken Türkiye kendisine yeni bir hareket alanı bulmuştur. Özellikle 1990 öncesinde artan bu yalnızlık Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla Türkiye için hafiflemiştir. Yeni devletler, Türkiye'yi ağabey ilan etmişler ve ona güvenmişlerdir. Türkiye bu durumu aleyhine çevirecek hareketlerden uzak durmalı doğu politikasına daha çok ağırlık vermelidir.

Orta Asya'yı hinterlandı yapmış olan bir Türkiye karşısında tüm dünya devletleri daha farklı davranmak zorunda kalacaktır. Özellikle AB karşısında, Türkiye de daha rahat davranabilecektir. Ancak Türkiye sanki kr olmuştusuna bu avantajı görmemektedir ve dış politikada bocalamaya devam etmektedir. Artık şunu da daha rahatça söyleyebiliriz ki; Türkiye'nin ye olmak için can attığı AB'ye giden yol Orta Asya'dan geçmektedir. Ancak Türkiye acele etmektedir ve uzun vadede elde edeceği çıkarları anlayamamaktadır. Orta Asya'ya öncülük tanıyan bir politika izlemesi, Türkiye'nin Doğulu bir ülke haline gelmesi anlamına

gelmemektedir. Zira Osmanlı Devleti de batı merkezli politika izlemesiyle batılı olmamıştır.³²

Amerika'nın ve Avrupa'nın bölgesel çıkarları açısından değerlendirilmesi gereken en önemli ülkenin Türkiye olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Zira Türkiye, Amerika ve Avrupa için Orta Asya ilişkileri adına bir köprü konumundadır. Türkiye Orta Asya siyasetini Amerika'nın ve Avrupa'nın ortak iş birliği çerçevesinde yapmalıdır. Ancak bunu yaparken kendi milli çıkarlarını hesaba katarak hareket etmelidir. Türkiye tampon devlet olmaktan kaçınmalı, köprü devlet olma misyonu çerçevesinde hareket etmelidir. (Mim Kemal Öke)³³ Türkiye sabretmelidir. Avrupa toplulukları birkaç yıl sonra Orta Asya politikasını değiştirecek bu bölgeye daha çok ağırlık verecektir. Gelişen süreç Avrupa'nın Orta Asya'nın enerji

³² Kuru, a.g.e., s.150

³³ Bilgin Erdoğan, A.B.D.'nin Orta Asya Siyaseti, Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri,1999,s.246

kaynaklarına ihtiyaç duyacağını, gün gibi ağa karıyor. Türkiye "Ağabey" sıfatına uygun Şekilde davranmalı, bu yeni gücünün farkında olarak hareket etmeli ve hayati tavizler alması gerekirken, tavizler vererek gelecekteki iyi konumunu tehlikeye atmamalıdır.